

Sysselsättningseffekter av en allmän arbetstidsförkortning

Kan man genom att förkorta arbetstiden och dela på jobben öka sysselsättningen och minska arbetslösheten? Tankegången är lätt att tro på. Dominique Anxo analyserar huruvida förutsättningarna för att den skall vara giltig är uppfyllda i den svenska ekonomin. Han finner det osannolikt att en allmän arbetstidsförkortning skulle ge positiva sysselsättningseffekter och pläderar i stället för åtgärder som främjar större flexibilitet i arbetstiderna.

Fram till 1900-talets början hade kraven på minskad arbetstid nästan uteslutande social karaktär. Inom arbetarrörelsen var en reduktion av arbetstiden en av hjärtefrågorna under slutet av 1800-talet. Den internationella socialistiska kongressen i Paris 1880 beslöt uppta kravet på åtta timmars arbetsdag på den internationella arbetarrörelsens program. Det dröjde dock ända till i början av 1920-talet innan 48 timmars arbetsvecka var genomförd i flera industriländer. Under 1930-talet kom nya krav från arbetarrörelsen om 40 timmars arbetsvecka. Det som skilde 1930-talets arbetstidsdebatt från 1920-talets var att arbetstidsförkortningen explicit motiverades som ett medel att bekämpa massarbetslöshet. Tanken att åstadkomma en arbetsdelning genom en allmän reduktion av den lagstiftade arbetstiden har i allmänhet framförts under perioder av massarbetslöshet.

Under det senaste decenniet har intresset för arbetstidsfrågor på nytt ökat. I samband med den ogynnsamma ekonomiska utvecklingen i slutet av 1970-talet dök tanken på arbetstidsförkortningar som ett sysselsättningspolitiskt medel åter upp. I de flesta EG-länderna har de fackliga organisationerna haft en positiv inställning till en allmän arbetstidsförkortning, medan den svenska fackföreningsrörelsen varit mer skeptisk till tanken. Generella arbetstidsförkortningar har genomförts i Frankrike, Belgien, Danmark och Nederländerna i syfte att reducera arbetslösheten. I Sverige har sysselsättningsaspekterna inte haft samma betydelse pga ett förhållandevis gynnsammare läge på arbetsmarknaden. Arbetstidsförkortning har här främst motiverats som ett sätt att ta ut produktivtetsstegringar, som ett val mellan konsumtion och fritid och som en jämställdhetsfråga.

Denna artikel ger en kortfattad sammanfattning av min studie *Sysselsättningseffekter av en allmän arbetstidsförkortning* (Anxo [1987]). Huvudsyftet är att diskutera lämpligheten av arbetstidsförkortningar som ett medel att öka sysselsättningen i ekonomin.

I sin enklaste framställning gör före-

Ekonom dr DOMINIQUE ANXO är verksam vid Nationalekonomiska institutionen vid Goteborgs universitet. Hans forskning rör frågor inom arbetsmarknads- och produktionsteori.

språkarna för en allmän arbetstidsforkortning som en sysselsättningsskapande åtgärd ett antal implicita och explicita antaganden:

1. Reduktionen av den lagstadgade arbetstiden kommer att leda till en proportionell minskning av den faktiska arbetstiden.
2. Arbetstidsforkortningen kommer inte att medföra någon betydande ökning av produktiviteten.
3. Produktionsnivån och/eller arbetsvolymen i ekonomin är given.
4. Arbetskraften är homogen och helt mobil.

Jag kommer här att analysera om dessa förutsättningar är uppfyllda.

Lagstiftad kontra faktisk arbetstid

En grundläggande förutsättning för att en allmän reduktion av arbetstiden skall påverka sysselsättningsnivån är att reduktionen av den lagstiftade arbetstiden kommer att medföra motsvarande minskning av den faktiska arbetstiden. En analys av arbetstidens utveckling visar att både den lagstiftade och den faktiska arbetstiden har minskat markant under 1800- och 1900-talen. Reduktionen av den ordinarie arbetstiden har emellertid inte direkt följts av motsvarande reduktion av den faktiska arbetstiden. Frankrike utgör i detta avseende ett belysande exempel. I Frankrike infördes 40-timmarsvecka 1936. Den faktiska arbetstiden för heltidsarbetande inom industri var fortfarande över 40 timmar 1980. Det tog således över 40 år innan den faktiska arbetstiden för heltidsarbetande någorlunda överensstämde med den lagstiftade arbetstiden.

Det är med andra ord inte givet att en allmän reduktion av den lagstiftade arbetstiden på kort sikt kommer att minska den faktiska arbetstiden. Bodo och Curzio [1985] visar att om den långsiktiga

elasticiteten mellan den lagstiftade och den faktiska arbetstiden är nära ett är den kortsiktiga elasticiteten klart mindre än ett. Ett sådant förhållande minskar de förväntade sysselsättningseffekterna. Det är tänkbart att en allmän reduktion av arbetstiden på kort sikt leder till en ökning av den faktiska arbetstiden i vissa industrier. Förekomsten av höga anpassningskostnader både för arbetskraft och kapital gör att företagen på kort sikt hellre varierar utnyttjandegraden av produktionsfaktorerna än storleken på bestånden (Nadiri & Rosen [1973]). Förekomsten av fasta arbetskraftskostnader som nyrekryteringskostnader (sökostnader), personalavvecklingskostnader samt specifika utbildningskostnader, gör att man på kort sikt kan betrakta arbetskraften närmast som en fast produktionsfaktor (Oi [1962]). Dessa kostnader är beroende av antalet anställda och oberoende av arbetstidens längd.

Hur en allmän arbetstidsforkortning kommer att påverka den faktiska arbetstiden är således delvis beroende på omfattningen av de fasta arbetskraftskostnaderna och kostnaderna förknippade med en högre utnyttjandegrad av arbetskraften (som exempelvis övertidstillägg). En minskning av den normala arbetstiden ökar den relativa betydelsen av de fasta arbetskraftskostnaderna jämfört med de rörliga arbetskraftskostnaderna. Nyanställning blir relativt sett dyrare än övertid. Det finns därmed ett incitament för företagen att substituera arbetare med arbetstimmar. Det finns en risk att en påtvingad reduktion av arbetstiden ökar övertidsuttaget på ett sådant sätt att antalet anställda minskar trots att den totala arbetskraftsefterfrågan mätt i antalet timmar förblir oförändrad. (Se Anxo [1987], Hart [1987], Hoel & Calmfors [1985]).

Även om man accepterar hypotesen att arbetsvolymen i ekonomin är given kommer i så fall en reduktion av den lagstiftade arbetstiden inte att medföra en proportionell ökning av antalet sysselsatta.

Produktivitetseffekter

En av de mest diskuterade frågorna i arbetstidsdebatten gäller effekterna på produktiviteten av en minskning av arbetstiden. Förespråkarna för en arbetstidsförkortning hävdar att denna leder till en betydande ökning av produktiviteten medan arbetsgivarnas organisationer oftast ställer sig skeptiska till en sådan förbättring. Vi skall här försöka att reda ut begreppen.

Å ena sidan reducerar en ökning av produktiviteten de kortsiktiga effekterna på arbetskraftsefterfrågan vid oförändrad produktionsnivå. Å andra sidan kan en ökning av produktiviteten medföra en förbättring av företagets kostnadsläge. Problemet är att avgöra, för det första om det uppstår positiva produktivitetseffekter i samband med förkortningen, för det andra om de är tillfälliga eller bestående och slutligen om de är tillräckligt stora för att kompensera den ökning av produktionskostnaderna som uppstår vid en reduktion av arbetstiden. Det finns således en paradox: en ökning av produktiviteten lättar kravet på en oförändrad kostnadsstruktur, men den reducerar samtidigt behovet av arbetskraft vid en oförändrad produktionsnivå.

Bland de argument som framförts för en ökning av produktiviteten vid en reduktion av arbetstiden kan nämnas:

Tröthetseffekter: Minskad arbetströtthet borde öka arbetsprestationerna och således produktiviteten. Dessa positiva effekter är dock beroende av arbetstidens längd. Ju kortare arbetstidens längd är i utgångsläget desto mindre kan produktivitetens vinster förväntas bli. En annan reservation gäller arbetets karaktär. Ju mer beroende arbetstakten är av maskinernas hastighet, desto mindre blir ökningen av produktiviteten.

Frånvaron: En lång arbetstid kan vara förknippad med en hög sjuklighets- och olycksfallsfrekvens. En förkortad arbetstid kan då förbättra arbets kvaliteten,

minska olycksfallsfrekvensen samt minska sjukfrånvaron och bidra till en ökning av arbetets produktivitet.

Rationaliseringar: Företagens ledning kan försöka öka produktiviteten genom ett effektivare utnyttjande av arbetskraften. Genom att minska dödtiden (pauser, raster) och vidta vissa rationaliseringar av produktionsprocessen kan företagen motverka de negativa effekterna på produktionsresultatet. De kan exempelvis öka arbetstempot, öka maskinernas hastighet och/eller mobilisera arbetskraftsreserven.¹

Bland faktorer som talar för en minskning av produktiviteten kan nämnas:

Utnyttjandegraden av kapitalet: En minskning av arbetstiden kommer även att minska kapitalutnyttjandetiden och därmed bidra till en minskning av produktiviteten.

Produktiva kontra icke produktiva delar av arbetsdagen: Den del av arbetsdagen som kan betecknas som icke direkt produktiv (dödtid, förberedelse- och avslutningstider) ökar i förhållande till den produktiva delen.

De flesta undersökningarna av produktivitetseffekter har grundat sig på skattningar av produktionselasticiteter med avseende på arbetstiden. Dessa empiriska studier har dock gett motstridiga resultat. (Se Anxo [1987] för en översikt av litteraturen.) Alla har tydligt visat att en reduktion av arbetstiden, ceteris paribus, medför en minskning av produktionen. Där emot skiljer studierna sig åt vad beträffar produktivitetseffekterna vid en arbetstidsförkortning. Vissa finner positiva produktivitetseffekter medan andra erhåller negativa effekter.

För att kunna uppskatta dessa produk-

¹ I en lågkonjunktur förekommer en "naturlig" arbetsdelning inom företaget (vad som i litteraturen ofta benämns labour hoarding). Mobilisering av arbetskraftsreserven i företagen kan leda till en tillfällig ökning av produktiviteten, vilken samvarierar med konjunkturcykeln.

tivitetsförändringar har jag och en kollega genomfört en empirisk undersökning utifrån data för svensk industri (se Anxo & Bigsten [1987]). Vi har studerat hur känsliga resultaten är för val av produktionsfunktion (CES, Cobb-Douglas eller translog), val av specifikation av faktorinsats (flöde eller stockvariabler) samt val av beräkningsmetod.

En jämförelse mellan de olika produktionsfunktionerna och skattningsskattningarna visar att utfallen är ganska stabila. Vi har genomfört ett antal statistiska test i syfte att jämföra skattningarna av arbetstidselasticiteten² erhållna med de olika produktionsfunktionerna. Resultaten av testen ger stöd åt translogmodellen med kapitaltjänster, antalet anställda och arbetstidens längd som oberoende variabler. Vårt bästa estimat för arbetstidselasticiteten är 0,91 och vi kan inte statistiskt förkasta hypotesen att denna elasticitet är lika med 1. Detta tyder på att en reduktion av den faktiska arbetstiden sannolikt kommer att lämna arbetsproduktiviteten inom svensk industri oförändrad.

Given arbets- eller produktionsvolym

I förenklade framställningar antar vissa anhängare av en allmän arbetstidsförkortning att produktionsnivån och/eller arbetstidsvolymen i ekonomin är given. Man förutsätter då att produktionsbortfallet kompenseras genom en ökning av antalet sysselsatta. Det sker en arbetsdelning mellan dem som innehar ett arbete och dem som är arbetslösa. Vi har redan påpekat att även om vi accepterar detta orealistiska antagande blir sysselsättningseffekten sannolikt inte proportionell mot arbetstidsförkortningen eftersom företagen kommer att mobilisera arbetskraftsreserven och/eller öka övertidsuttaget i stället för att nyrekrytera.

I en ekonomi med viss grad av konkurrens är den fråga som måste ställas dock

inte hur många nya arbetstillfällen företagen är beredda att skapa för att bibehålla samma produktionsnivå, utan vilken sysselsättningsnivå som är lönsam för företagen, när de har varit tvungna att minska arbetstiden. Företagens syfte är inte att skapa full sysselsättning utan att uppnå en sysselsättningsnivå som är optimal givet företagens lönsamhetskrav och den rådande konkurrenssituationen.

Hur en arbetstidsförkortning kommer att påverka produktion och arbetskraftsefterfrågan är således inte oberoende av hur förkortningen kommer att påverka företagens kostnadsstruktur. Som framgår av min studie (Anxo [1987]) tycks fem variabler vara av betydelse då arbetstiden förkortas:

- Graden av lönekomensation.
- Omfattningen av de fasta arbetskraftskostnaderna.
- Produktivetsförändringar.
- Variation i kapitalutnyttjandetiden (driftstiden).
- Företagens faktorintensitet.

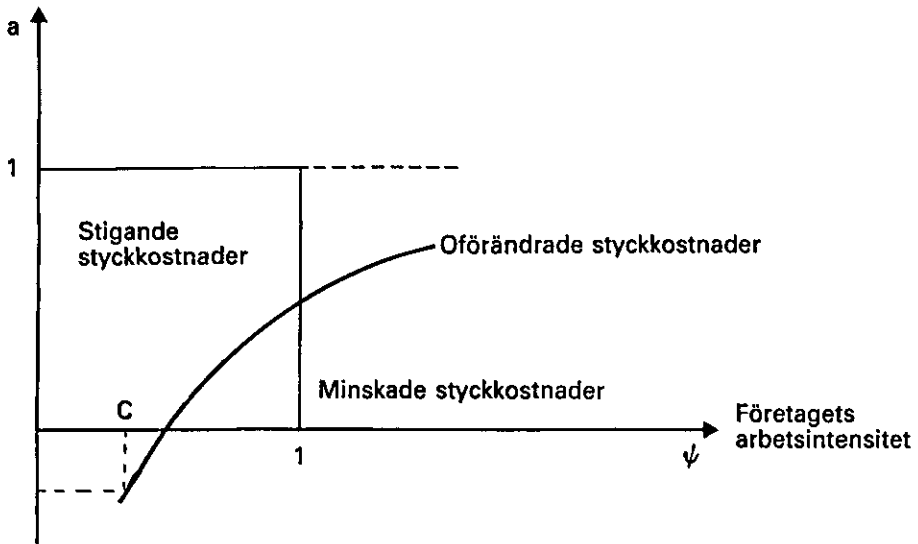
En ökning av lönekostnaderna vid en arbetstidsreform med full eller partiell lönekomensation kommer att öka produktionskostnaderna. Vad beträffar utnyttjandegraden av kapitalstocken kan man visa att en ökning av driftstiden som sänker kapitalkostnaderna per producerad enhet kan väga upp ökningen av arbetskraftskostnaderna.

Som nämnts tidigare leder en ökning av arbetskraftsproduktiviteten till en förbättring av företagens kostnadsläge. Ju större produktivetsökningen är desto mindre är risken att arbetstidsreduktionen påverkar produktionskostnaderna negativt. Det kan lätt visas (se Anxo

² Med arbetstidselasticiteten menas hur en procents förändring av arbetstiden påverkar produktiviteten. En arbetstidselasticitet mindre än ett innebär att produktiviteten stiger medan en elasticitet större än ett innebär att produktiviteten minskar då arbetstiden reduceras. För en detaljerad redovisning av resultaten se Anxo & Bigsten [1987].

Figur 1 Variation av styckkostnader vid en arbetstidsförkortning. Minskning av driftstid.

Graden av lönekompensation

[1987]) att dessa produktivitetsvinster måste vara tillräckligt stora för att kompensera en ökning i den relativa betydelsen av de fasta arbetskraftskostnaderna, en eventuell lönekompensation och de negativa effekter på styckkostnaderna som härrör från en minskning av driftstiden.

Om vi utgår från de empiriska skattningarna redovisade ovan är det sannolikt att arbetsproduktiviteten förblir oförändrad vilket ställer restriktiva krav på ett oförändrat kostnadsläge. Även om det uppstår en ökning av produktiviteten är det föga sannolikt att dessa produktivitetsvinster kommer att vara jämnt fördelade över företagen. Det finns således en risk att förkortningen kommer att drabba företag som redan befinner sig i en kritisk situation. Under dessa förhållanden kan en arbetstidsförkortning påskynda strukturomvandlingen och öka arbetslösheten i stället för att förbättra sysselsätningssituationen i hela ekonomin.

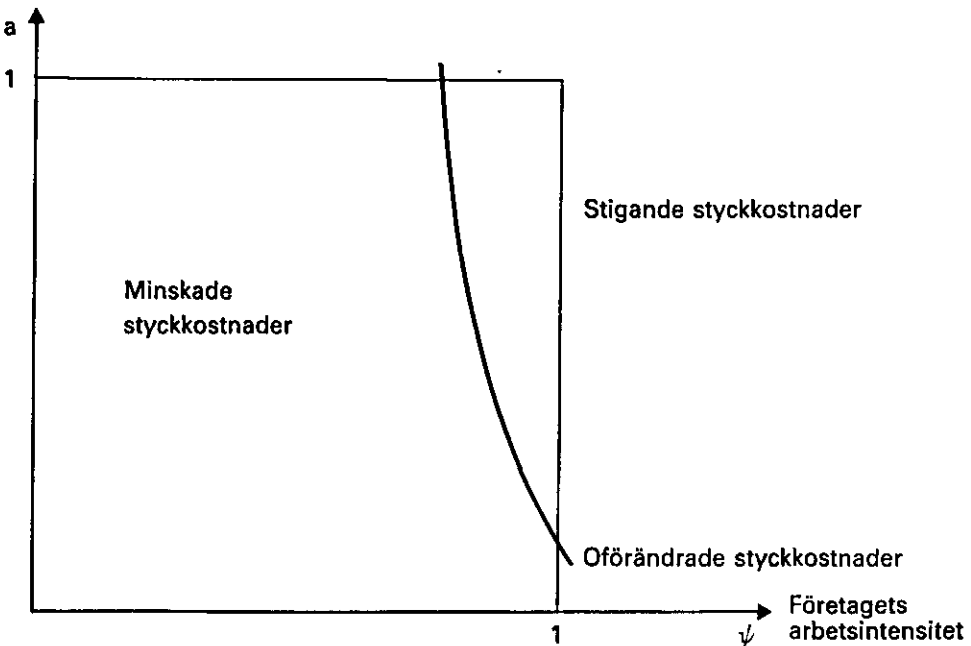
Resonemangen ovan kan illustreras i två figurer.

Fall 1 – minskning av driftstid

I *Figur 1* antas att reduktionen av arbetstiden medför en motsvarande minskning av driftstiden. Detta fall kan tänkas uppstå om arbetstiden reduceras genom lagstiftning utan specifika stödåtgärder för att begränsa minskningen av driftstiden. Den heldragna kurvan återspeglar oförändrade styckkostnader då arbetstiden reduceras med 1 procent. Den vertikala axeln, a , visar graden av lönekompensation. Ett värde $a=0$ implicerar att arbetstidsförkortningen sker utan lönekompensation och $a=1$ att den sker med full lönekompensation (oförändrad veckolön). Den horisontella axeln, ψ , visar arbetskraftskostnadernas andel av de totala produktionskostnaderna, dvs företagens faktorintensitet. Ett stort värde för ψ innebär att produktionsprocessen är arbetsintensiv; ett litet värde att produktionsprocessen är kapitalintensiv.

För att rita den heldragna kurvan har jag antagit att arbetstidselasticiteten är lika med 0,5 procent, det vill säga att en

Figur 2 Variation av styckkostnader vid en arbetstidsförkortning. Ökning av driftstid. Graden av lönekomensation

minskning av arbetstiden med 1 procent ökar produktiviteten med 0,5 procent.³

Om vi antar en större produktivetsökning förskjuts kurvan uppåt och till vänster och därmed minskar arean där styckkostnaderna ökar då arbetstiden reduceras.

Som framgår av Figur 1 kräver denna typ av arbetstidsreform en stark produktivetsökning för att styckkostnaderna inte skall påverkas negativt. För att kapitalintensiva företag (ψ litet) skall kunna hålla kostnaderna oförändrade, kräver en sådan arbetstidsförkortning en minskning av timlönen (punkt C). Orsaken är att kapitalkostnaderna per producerad enhet har ökat pga att kapitalutnyttjandetiden reduceras. Om man antar att en arbetstidsförkortning inte kommer att påverka produktiviteten, måste timlönen minska oavsett produktionsprocessens kapital- och arbetsintensitet. En allmän reduktion av arbetstiden som leder till en minskning

av driftstiden kommer man också att öka produktionskostnaderna även utan lönekomensation.

Fall 2 – ökad driftstid

I Figur 2 antas däremot att företaget är berett att omstrukturera produktionsprocessen, dvs förlänga maskinernas driftstid samt reducera arbetstiden. Det antas att arbetstidens längd och driftstiden är 40 timmar per vecka i utgångsläget, medan de anställda efter omstruktureringen arbetar 30 timmar per vecka och driftstiden ökar med 20 timmar. Vi kan t ex föreställa oss en övergång från ett skift till två skift.

Som tidigare återspeglar den heldragna kurvan oförändrade styckkostnader vid en procents minskning av arbetstiden.

³ För en fullständig beskrivning av härledningen se Anxo [1987] och Taddei, Catina & Cetta [1985].

Om vi antar en mindre ökning av produktiviteten förskjuts kurvan nedåt och till vänster och därmed ökar arean där styckkostnaderna stiger då arbetstiden reduceras.

Som framgår av Figur 2 lutar nu kurvan nedåt och utrymmet för avtagande styckkostnader är mycket större än i föregående fall. Detta beror på att förlängningen av driftssidan ger mycket lägre kapitalkostnad per producerad enhet. Under dessa förhållanden är risken för att en arbetstidsförkortning leder till högre produktionskostnader mindre.

Det kan visas (se Anxo [1987]) att den drastiska omstruktureringen av produktionsprocessen (övergång till två skift) gör det möjligt att uppfylla kravet på oförändrade styckkostnader även om arbetsproduktiviteten ej påverkas.

Även för arbetsintensiva produktionsprocesser är arbetstidsförkortningen under dessa förhållanden alltid förenlig med partiell lönekomensation. För kapitalintensiva företag kan en sådan arbetstidspolitik genomföras med full lönekomensation utan att styckkostnaderna påverkas negativt. Det är emellertid värt att påpeka att vi har antagit att omstruktureringen sker utan kostnader och att kapitalförslitningen är oberoende av drifttidens längd. Om man antar att kapitalförslitningen ökar med kapitalutnyttjandetiden reduceras möjligheten till lönekomensation. Även om man tar dessa extra kapitalkostnader i beaktande är risken för att en minskning av arbetstiden skall påverka produktionskostnaderna negativt mindre än i fallet med minskad drifttid.

På företagsnivå finns det således möjlighet att reducera arbetstiden med full lönekomensation, även om arbetsproduktiviteten inte ökar. Detta förutsätter dock att drifttiden ökar tillräckligt för att de positiva effekter på produktionskostnader som därmed skapas skall överväga de negativa effekter som härrör från en eventuell lönekomensation och föresten av fasta arbetskraftskostnader.

Variation av arbetskraftsefterfrågan

För att uppskatta effekterna på sysselsättningen vid en minskning av arbetstiden har jag använt en variant av en modell som har utarbetats av de två norska nationalekonomerna Brunstad och Holm [1983]. Skillnaden mellan min modell och deras är att variationen av drifttiden explicit införs. Modellen gör det möjligt att studera sysselsättningseffekterna i två huvudsektorer, en konkurrensutsatt sektor och en skyddad sektor. Den förstnämnda sektorn producerar på en världsmarknad och/eller på hemmamarknaden i konkurrens med importerade produkter, medan den andra är skyddad från internationell konkurrens. Innan resultaten presenteras bör några reservationer göras. En av begränsningarna i modellen är att det förutsätts att övertidsarbete inte förekommer. En annan svaghet som är direkt förknippad med den förstnämnda, är att modellen förutsätter att en allmän reduktion av den lagstiftade veckoarbetstiden på kort sikt medför en motsvarande minskning av den faktiska arbetstiden. Som framgår av diskussionen ovan verkar ett sådant antagande, ur historisk synvinkel, tvivelaktigt. Då sysselsättningseffekten är positiv, bör detta tolkas som en ökning av arbetskraftsefterfrågan mätt i antalet timmar och inte nödvändigtvis som en ökning av antalet arbetstillfällen.

Tabell 1 återger resultaten av beräkningarna för den konkurrensutsatta och den skyddade sektorn. Resultaten inom parentes gäller för kapitalintensiva företag och de utom parentes för arbetsintensiva.⁴

⁴ Som underlag för beräkningarna har jag antagit att 20 procent av arbetskraftskostnaderna är fasta, att substitutionselasticiteten mellan arbetskraft och kapital är lika med 0,2 och att arbetstidselasticiteten är lika med 1 (dvs att produktiviteten är oförändrad). För en känslighetsanalys se Anxo [1987].

Tabell 1 Variationer i arbetskraftsefterfrågan vid en procents minskning av arbetstiden.

Förändring av driftstid	Minskning av driftstid	Ökning av driftstid (övergång till 2-skift)
<i>Skyddad sektor</i>		
Graden av lönekompensation		
a=0	0,8 (0,4)	2,3 (2,7)
a=0,5	0,6 (0,3)	2,1 (2,6)
a=0,1	0,4 (0,2)	1,9 (2,5)
<i>Konkurrensutsatt sektor</i>		
Graden av lönekompensation		
a=0	-0,3 (-0,1)	2,7 (2,9)
a=0,5	-0,6 (-0,2)	2,4 (2,8)
a=1	-1,0 (-0,3)	2,0 (2,7)

Som framgår av Tabell 1 ökar arbetskraftsefterfrågan i den skyddade sektorn. För arbetsintensiva produktionsprocesser ökar arbetskraftsefterfrågan med 0,8 procent då arbetstiden minskar med en procent, förutsatt att driftstiden minskar och arbetstidsförkortningen sker utan lönekompensation ($a=0$). För kapitalintensiva produktionsprocesser uppgår ökningen av arbetskraftsefterfrågan till 0,4 procent. Med full lönekompensation ($a=1$) kommer sysselsättningen att öka med bara 0,4 procent för arbetsintensiva produktionsprocesser och med 0,2 procent för kapitalintensiva processer.

Då driftstiden ökar, är sysselsättningseffekten genomgående större för kapitalintensiva produktionsprocesser. Detta beror på de positiva effekterna på produktionskostnaderna förknippade med förlängningen av driftstiden. I den konkurrensutsatta sektorn kommer en arbetstidsreform som minskar driftstiden att minska sysselsättningen oavsett graden av lönekompensation. Om driftstiden

ökar kommer en arbetstidsförkortning att öka arbetskraftsefterfrågan oavsett företagets faktorintensitet och graden av lönekompensation.

Resultaten ovan visar att sysselsättningseffekten är starkt beroende av variationer i driftstiden och graden av lönekompensation. En stark reduktion av den lagstiftade arbetstiden (som exempelvis 6-timmarsvecka) kommer, åtminstone på kort sikt, sannolikt att medföra en minskning av kapitalutnyttjandetiden och därmed en ökning av produktionskostnaderna även om arbetstidsreduktionen sker utan lönekompensation. För de företag som befinner sig på en marknad som präglas av viss grad av konkurrens, kommer en allmän reduktion av arbetstiden att medföra en betydande minskning av deras avsättningsmöjligheter. I ett sådant läge kommer produktionen att minska och därmed sysselsättningen.

På en högre aggregeringsnivå kommer den slutliga effekten på sysselsättningen att vara beroende av arbetskraftens för-

delning mellan olika näringsgrenar. Ju större andel av de sysselsatta som befinner sig i den konkurrensutsatta sektorn, desto mindre blir ökningen av arbetskraftsefterfrågan i hela ekonomin. I en liten öppen ekonomi som den svenska som utsätts för hård konkurrens, kan vi således inte utesluta att en omfattande minskning av arbetstiden ökar arbetslösheten.

Arbetskraftens homogenitet och mobilitet

Det sista antagandet bakom arbetstidsförkortningars sysselsättningsskapande effekter hänger samman med arbetskraftens homogenitet och mobilitet. I min studie undersökte jag effekterna av en allmän reduktion av arbetstiden på sysselsättningen i olika riksområden och sektorer i Sverige. Beräkningarna utfördes för en reduktion av veckoarbetstiden med 2,5 timmar och under olika antaganden om produktivitetsförändringar och grad av lönekompensation. Det antas först att arbetskraften är helt mobil och homogen samt att ekonomin består av en konkurrensutsatt och en skyddad sektor samt den offentliga sektorn där produktionen antas vara politiskt bestämd.

Allmänt visar den regionala analysen att en reduktion av arbetstiden utan lönekompensation minskar sysselsättningen inom den konkurrensutsatta sektorn även om man antar en ökning av produktiviteten. Däremot ökar arbetskraftsefterfrågan i den privata tjänstesektorn och den offentliga sektorn. Ökningen inom de andra näringsgrenarna är emellertid tillräckligt stor för att "kompensera" bortfallet inom industrisektorn.

Våra enkla beräkningar visar således att effekterna av en generell reduktion av arbetstiden varierar mellan näringsgrenarna. Eftersom näringslivets sammansättning skiftar regionalt, visar simuleringarna att arbetskraftsefterfrågan ökar mer i vissa regioner än i andra. Arbetskraftsbehovet blir störst inom tjänstesek-

torn medan arbetskraftsefterfrågan minskar inom varuproducerande näringsgrenar.

Denna enkla regionala analys visar ytterligare att det är i de områden där arbetslösheten är lägst som arbetskraftsbehovet blir störst. Uttryckt på ett annat sätt är det i de områden som har det största behovet av en sysselsättningsökning som en allmän reduktion av arbetstiden från sysselsättningssynpunkt är mest verkningslös. Således kräver en arbetstidsförkortning en omflyttning av en del av arbetskraften från de norra delarna av landet till storstadsområdena. Även om mobilitets- och homogenitetskraven är uppfyllda, kommer en arbetstidsförkortning utan lönekompensation att förvärra obalansen i de olika regionerna. Om man antar att mobiliteten i Sverige är låg, kommer en arbetstidsförkortning att ge flaskhalsproblem, som kan leda till en ytterligare minskning av produktionen och åtminstone på sikt en minskning av sysselsättningsnivån.

Om man ändrar antagandet för graden av lönekompensation påverkas resultaten avsevärt. En reduktion av arbetstiden med full lönekompensation kommer att påverka sysselsättningen negativt oavsett antagande om produktivitetsförändringar.

Slutsatser

I denna artikel har jag diskuterat om de förutsättningar som måste gälla för att en kortare arbetstid skall öka sysselsättningen i verkligheten är uppfyllda. Jag har visat att en allmän reduktion av arbetstiden, som inte följs av en omstrukturering av produktionsprocessen, med stor sannolikhet kommer att öka produktionskostnaderna och minska produktions- och sysselsättningsnivån inom den konkurrensutsatta sektorn. Detta gäller även om arbetstidsförkortningen sker utan lönekompensation.

Vidare påpekar jag att det är högst

osannolikt att en reduktion av arbetstiden skulle kunna öka produktiviteten tillräckligt mycket för att kompensera den ökning av produktionskostnaderna som härrör från minskningen av driftstiden och eventuell lönekomensation. Jag påpekar också att förekomsten av fasta arbetskraftskostnader samt möjligheten till övertidsarbete skapar incitament för företagen att öka den genomsnittliga arbetstiden per anställd i stället för att nyrekrytera. Även om den lagstiftade arbetstiden reduceras utan lönekomensation och produktionsnivån inte förändras, är det således möjligt att den faktiska arbetstiden per arbetare ökar, vilket avsevärt reducerar den förväntade arbetsdelningseffekten.

Om man däremot antar att arbetstidsreformen inte enbart syftar till att reducera arbetstiden utan även främjar en förlängning av driftstiden, är det möjligt att en arbetstidsreform på decentraliserad nivå kan förbättra företagets lönsamhet samt positivt påverka produktionen och på sikt arbetskraftsefterfrågan.

Jag har också visat att de eventuella positiva sysselsättningseffekterna är beroende av graden av mobilitet och homogenitet hos arbetskraften i ekonomin. Eftersom de arbetslösa inte har samma geografiska och yrkesmässiga fördelning som de sysselsatta, kan man inte utesluta att en allmän reduktion av arbetstiden både förstärker obalansen på arbetsmarknaden och den regionala obalansen mellan de norra delarna av landet och de mellersta och södra delarna. En allmän arbetstidsförkortning kan således medföra brist på vissa yrkeskategorier och förorsaka flaskhalsproblem. Detta fenomen kan driva upp lönerna på vissa delmarknader och medföra en generell lönehöjning via löneglidning.

Förutsättningarna för att en allmän reduktion av arbetstiden skall ha en positiv effekt på sysselsättningen är m a o mycket restriktiva och vilar på en förenklad bild av ekonomins anpassningsförmåga.

Även om en förkortad arbetstid kan ha positiva effekter på sysselsättningen på decentraliserad nivå, så är förkortningen på makronivå förknippad med stora tekniska och organisatoriska problem. Även om vissa företag kan motverka ökningen av produktionskostnaderna genom att rationalisera och/eller genom att omstrukturera produktionsprocessen (exempelvis förlänga driftstiden), är det inte givet att så kan ske i hela ekonomin. I motsats till en allmän reduktion av arbetstiden genom lagstiftning kan således specifika och decentraliserade åtgärder, som främjar arbetstidsflexibiliteten och som samordnar förändringar i driftstiden med reduktion av arbetstiden, ha positiva effekter på företagets lönsamhet och sysselsättningen. Enligt min mening bör den framtida arbetstidspolitiken välja denna inriktning och sträva efter att skapa bättre förutsättningar för individer att själva bestämma över sin tid.

Referenser

- Anxo, D, [1987], *Sysselsättningseffekter av en allmän arbetstidsförkortning*. Ekonomiska studier nr 20, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Anxo, D & Bigsten A, [1987], "Working Hours and Productivity in Swedish Manufacturing". *Scandinavian Journal of Economics*, forthcoming.
- Bodo, G & Curzio, G, [1985], "Average Working Time and the Influence of Contractual Hours: an Impartial Investigation for the Italian Industry". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol 47, No 2.
- Brundstad, R & Holm, T, [1983], "Kan kortare arbetsid löse arbetslöshetsproblemet". *Socialökonomien* 9/83, Oslo.
- Calmfors, L & Hoel, M, [1985], "Work Sharing, Overtime and Shift Work". Seminar Paper no 336, Institute for International Economic Studies, Stockholm.
- Hart, R, [1987], *Working Time and Employment*. Allen and Unwin, Boston.
- Nadiri, M I & Rosen, S, [1973], *A Disequilibrium Model of Demand for Factors of Production*. NBER, New York.
- Oi, W, [1962], "Labour as a Quasi-Fixed Factor". *Journal of Political Economy*, Vol 70, s 538-555.
- Taddei, M, Catinat, G & Cette, G, [1985], *Duree d'utilisation des équipements et reduction du temps de travail. Approche microeconomique*. Ministère du redéploiement industriel et du commerce extérieur, Paris.